

До 70-річчя Харківського академічного театру ляльок ім. В. Афанасьєва

Юлія КОВАЛЕНКО

ТАЄМНИЧЕ ЗАДЗЕРКАЛЛЯ ТЕАТРУ ЛЯЛЬОК

Відзначаючи цього року свій ювілей, Харківський театр ляльок демонструє програму з найкращих вистав, що відбивають його історію і сьогодення. Яскравим свідченням мистецького кредо колективу на сучасному етапі стала вишукана постава до ювілейного вечора театру, що відбувся 19 жовтня 2009 р. “І корабель пливе...” режисера театру Оксани Дмитрієвої. Як справжній постмодерний витвір, вистава поєднала мотиви шоу В. Полуніна, трагікомічної ексцентрики Чарлі Чапліна, дель арте і балаганчика О. Блока. Нинішній Харківський театр ляльок уже не ховається цютливо за ширмою, а відверто виходить на глибинний філософсько-естетичний діалог з публікою.

Харківським лялькарям від початків діяльності колективу притаманний репертуарний “пошук віялом”. На сьогодні тут грають кілька десятків вистав для дітей та чималий репертуар для дорослих глядачів. Саме у специфіці гри вечірнього репертуару полягає унікальність театру ім. В. Афанасьєва в просторі України. На цьому, зокрема, наголосив гість ювілейного свята, знаний авторитет серед художників театру ляльок Віктор Нікітін. З професійним зацікавленням слідкуючи за еволюцією естетики на цій сцені від 70-х, коли сам він учився на виставах Віктора Афанасьєва та художника Олексія Щеглова, В. Нікітін поділився думками з приводу актуальності театру, де відбувається корисний діалог художників з

різноманітними поглядами на театр ляльок: важливо не те, чи це театр за ширмою, чи театр ляльок з домінуючим живим планом, головне – вважає художник – щоб було живе мистецтво, а воно в Харкові є.

І дійсно, поруч з виставою-фундатором традиції “Чортів млин” за І. Штоком, яку здійснив у 1955 р. В. Афанасьєв, і яка досі, переживши три редакції, зберігається в афіші, уживаються експериментальні творіння Є. Гімельфарба, О. Трусова та О. Дмитрієвої.

Скориставшись приїздом з Росії Олега Трусова на святкування ювілею театру, ми обговорили з ним здійснену ще на початку 90-х років його програмну роботу “Скотарня”, яку й сьогодні з тим самим захватом сприймають глядачі. О. Трусов прагнув створити виставу – сучасний парафраз на “Чортів млин” свого вчителя, В. Афанасьєва. Притчу Дж. Орвела О. Трусов умістив у багатошарову сценічну форму політичного кабаре. Поруч з акторами, які грають у живому плані, співають зонги (композитор І. Гайденко), танцюють, застосовуючи метод відчуження, на ширмі “оживають” ультрахарактерні ляльки І. Борисової. Сам О. Трусов вважає, що те, як подає образ диктатора Наполеона Олексій Рубінський – завдяки гутаперчевій мікроміміці, вмінню “висловлюватися” в багатозначній паузі – це і є корінні традиції харківської школи ляльководіння, що мають бути дбайливо збережені.

Сцена з вистави “Дюймовочка” за Г. Х. Андерсеном. Режисер – О. Дмитрієва. Харківський академічний театр ляльок.

Сцена з вистави “Травнева ніч” за М. Гоголем. Режисер – О. Дмитрієва. Харківський академічний театр ляльок.

Сцена з вистави “Декамерон” за Д. Боккаччо. Режисер – Є. Гімельфарб. Харківський академічний театр ляльок.

Такі вистави, як “Ревізор” Є. Гімельфарба та “Травнева ніч” О. Дмитрієвої нині репрезентують протилежні полюси естетики театру. В “Ревізорі”, де зайнята чи не вся трупа, ляльки В. Нікітіна “оживають” на ширмі, щоб на дві години створити непереборну ілюзію реальності цього лялькового світу. В живій іпостасі постають тут лише Гоголь – І. Мірошніченко та Арапчєня – К. Павлова. Режисер не прагнув досягти узгодженості живого і лялькового планів, вони поєднані тут суто механічно – на зіставленні живого автора та його лялькових персонажів. Такий задум не дав розкритися повною мірою і головному художникові театру Наталі Денисовій, її сценографія тут не дійова, не образна, а ілюстративна, пасивна.

“Травнева ніч” – це етно-шоу, де енергетичний баланс, драматургію атмосфери вибудовано на чергуванні ритмів гурту “Даха-Браха” і вишуканого фонетичного театру – його творить у виставі камерний ансамбль з молодих акторів. Усе видовище пронизане музичними інтонаціями, поетизованими лейтмотивами – “відчуженими” рядками оповіді Гоголя. Режисер О. Дмитрієва та художник Н. Денисова шукали у цій виставі містичність язичницької України, автентичність ритуалу. Звідси і ляльки, що скидаються на народні, і образ Панночки – ляльки-мотанки, і янголи з кільканадцятьма крилами-пропелерами, і навіть алюзії на образність малюнків М. Приймаченко.

Колектив харківських лялькарів – на думку В. Нікітіна – це єдність не просто талановитих, але й дуже розумних митців, тому режисура увесь час доводить свою здатність скеровувати театр до нових обривів. Свого часу після В. Афанасєва тут відкрив нову театральну реальність Є. Гімельфарб, який здійснив етапну постанову “Декамерон” у жанрі фарсу – венеційського карнавалу. Їдко кепкуючи з невігластва та забобонів, режисер одягнув акторів у стильні костюми та маски Н. Денисової, створив для них умови гри, по суті, в драматичному ансамблі комедії дель арте. Лялькам у виставі було відведено категорію ідеального, романтичного, акторів у живому плані скеровано на лицедійство, фарс, травестію, що зробило “Декамерон” своєрідною школою виховання вже поспіль двох поколінь акторів театру.

Неодноразово здобувала визнання театру на престижних українських та міжнародних фестивалях вистава “Майстер і Маргарита”. Вартість цієї роботи не в окремих акторських удачах. Безсумнівною здається лише концепція Воланда – О. Рубінського, що грає не інфернального сатану, а Духа, який сумнівається, за що й був скинений з небес. Прикінцевий монолог Воланда про тіні та світло на землі – вірець вражає афористичної сценічної діалектики. Але живе вистава десятиріччями, передусім, завдяки не-

Сцена з вистави “Майстер і Маргарита” за М. Булгаковим. Режисер – Є. Гімельфарб. Харківський театр ляльок.

банальному форматворчому методу Є. Гімельфарба і художників І. Борисової, Н. Тєслі, Н. Денисової. Причайлися у трансформованому пластичному середовищі неймовірні сценічні ефекти в дусі “фантастичного реалізму” М. Булгакова: дзеркала відбивають подвоєність світобудови, розгортають безодні простору, “випускають” на світ божий аж ніяк не божих створінь з когорти почту Воланда... Диспропорція між московським міщанством та героями біблійного циклу виявлена у розбіжності лялькових систем – персонажів, примітивних у керуванні або досконалих складних маріонеток. Головні герої з’являються на кону лише у живому плані.

Упродовж останніх двох сезонів підтвердили невпинний розвиток Харківського театру ляльок вистави “Дюймовочка” (диплом I ступеня на фестивалі ім. С. Образцова в Москві), “Чарівна каблучка” (Харківська муніципальна премія за найкращу режисуру року, 2008), “Прості історії Антона Чехова” (диплом I ступеня Міжнародного фестивалю “КукART” у Санкт-Петербурзі) режисера О. Дмитрієвої. Згуртувавши власними новаціями та справжньою поезією режисури як визнаних майстрів – В. Гіндіна, Г. Гуріненко, О. Ковалєва, так і молодь: В. Міщенко, П. Савельєва, Н. Шапошникову, а найголовніше, поставши у гармонічному тандемі з Н. Денисовою, режисер творить поетичний, метафоричний театр, в якому актори розкриваються у відмінному від попереднього періоду стильовому камертоні.

Не можна не радіти, що театр, який у 1950–70-ті мав славу одного з провідних колективів у цьому жанрі на світовому рівні, сьогодні успішно виборює право на підтвердження такої високої репутації, не тільки використовуючи фірмовий бренд, але й вільно експериментуючи у царині сучасної естетики, прищеплюючи цій маленькій затишній сцені нові змістові пласти серйозної проблематики.